

JEAN VALJEAN, 24 JULI 1860-4 SEPT. 1895

door J. E. VAN DER POT

SLECHTS weinigen weten in onze dagen, hoe in het laatste kwart der vorige eeuw een jong Rotterdams koopman, die bovenstaande schuilnaam voerde, dermate bezielde was door liefde voor het toneel, dat hij hieraan al zijn vrije tijd offerde, er geheel in opging en er tenslotte aan ten onderging.

Menigmaal zien wij, hoe in de geschiedenis van een Rotterdams koopmansgeslacht een lid zich meer tot de kunst, dan tot de handel voelt aangetrokken. Zo ook bij het gezin van François Browne, die tot na zijn gouden bruiloft woonde in het buitenhuis „Rust-plaets” aan het (latere) Westplein. Zijn zoon John, suikerraffina-deur, verwierf zich onder het pseudoniem „J. Norweb” naam als auteur van een vermaard kinderboek en van Humoristische Opera-fantasiën; diens zoon Robert werd kunstschilder. Zijn andere zoon Willem, koffiehandelaar, werd de vader van Jean Browne, die zich in zijn korte leven onder bovenstaand pseudoniem bekendheid ver-wierf bij allen, die zich in zijn tijd voor het toneel interesseerden.

Als actief lid van de comedieclub „Fantasio” beoefende hij reeds vroeg met zijn vrienden de toneelkunst en trad daarin nu en dan ook wel naar buiten op, als het ging om een liefdadig doel; zo b.v. in mei 1883 in het Zomer-Theater, ten voordele van de Toneelschool. De belangstelling voor het toneel was hier te Rot-terdam zeer bevredigend: het Nederlandsch Tooneelverbond had hier (in 1886) een afdeling met 475 leden, veel meer dan in Amster-dam of waar ook elders. Als Jean Browne dat jaar in dit afdelings-bestuur zitting neemt, treft hij er Frans Ebeling als voorzitter.

Het volgend jaar begint hij zijn medewerking te verlenen aan het orgaan van het Nederl. Tooneelverbond: „Het Tooneel” (hoofdred. L. Simons), dat dan in zijn 17de jaargang is. Hij vangt aan met een kwartaal-overzicht van wat er in Rotterdam op toneelgebied is gegeven en vindt een zeer welkome aanleiding om hiermee te beginnen in de feestelijke opening van de nieuwe Schouwburg in de Aert van Nesstraat op 15 september 1887, het werk van de jeugdige architect J. Verheul. In het voorjaar vervolgt hij zijn Rotterdamse overzicht. Maar het tijdschrift heeft dan nog het

octavo-formaat. Als in september 1888 tot een quarto-formaat wordt overgegaan, krijgt Jean hierin zijn vaste rubriek „Uit de Maasstad”, waarin hij maandelijks de te Rotterdam gegeven stukken beoordeelt. Hij noemt zich echter Jean Valjean.

Zo heet de hoofdpersoon in de beroemde roman van Victor Hugo „Les Misérables”, waarmee in zijn tijd nog veel wordt gedweept.¹⁾

Er verschijnen van zijn hand een aantal vrije vertalingen van Franse toneelstukken, meest blijspelen, nu en dan met succes opgevoerd. Ook de Rotterdamse Nieuwjaarswens van Kloris en Roosje, die hij enige malen samen met zijn vriend W. H. Croockewit schrijft, oogst succes. Zijn bundel „Schetsen” kunnen wij nu moeilijk meer genieten. Van grotere waarde is zijn belangstelling voor de opleiding van toneelspelers, wat dan in ons land nog maar al te zeer een gebied van proefnemingen is. Hij wordt lid van de Commissie van Beheer en Toezicht op de Tooneelschool²⁾ en neemt als jury-lid actief deel aan de examens. Weldra wordt hij secretaris van de afdeling Rotterdam en penningmeester van het Hoofdbestuur van het Nederl. Tooneelverbond.

In een artikel „Optreden van leerlingen der Tooneelschool” maakt Jean Valjean op 4 april 1890 voor 't eerst melding van Mej. Alida Klein, die dan nog geen 17 jaar is: „De meening over deze leerling, die de school spoedig hoopt te kunnen verlaten, luidde beslist gunstig”. (Ook in juli 1888, als ze pas 15 jaar is, kreeg zij al een eervolle vermelding voor het blijspel, als élève van de 4de klasse der Tooneelschool). Haar eerste optreden heeft dit jaar in Den Bosch plaats, als zij moet invallen voor Mevr. Beersmans in „Vorstenschool”. Valjean heeft de grootste belangstelling voor haar en schrijft in 1891 een éénacter, getiteld „Ida”, die hij aan haar opdraagt. Op 5 januari 1892 wordt door de Vereenigde

1) Deze Jean Valjean is eerst een door het noodlot opstandig geworden natuur, die echter getroffen wordt door ondervonden goedheid en voortaan daarnaar wil leven. Zijn verdere geschiedenis is een opeenvolging van zelfopoffering en daardoor van zedelijke groei. Hij ontfermt zich o.a. over een in de steek gelaten jonge moeder en later over haar dochtertje. Voor de laatste brengt hij zijn grootste offer; hij kan niet zonder haar. Hij gaat heen, om haar geluk niet in de weg te staan; als zij hem vindt, is hij stervende...

2) Opgericht in 1867 te Amsterdam door het Nut, in 1874 overgenomen door het Ned. Tooneelverbond.

Rotterdamsche Tooneelsten, onder directie van Le Gras & Haspels, in de Groote Schouwburg dit stukje, als voorspel, opgevoerd. De titelrol wordt vervuld door de 18-jarige Alida Klein; de beide andere rollen door Dirk Haspels en de 32-jarige Frits Tartaud (gehuwd met Mathilde Kiehl).

Ditmaal is de kritiek „Uit de Maasstad” niet van Jean Valjean, maar van „J.J.” (Jos. Jacobson). Deze schrijft: „Ook de schrijver werd beloond. Niet alleen werden de vertooners teruggeroepen, doch ook hijzelf had de toejuichingen van het in grooten getale opgekomen publiek in ontvangst te nemen en mocht de voldoening smaken, mejuffrouw Ida een prachtigen ruiker te overhandigen. De heer Jean Browne, voor een oogenblik wel genoodzaakt zijn pseudoniem te verlaten, moge in de hulde hem gebracht het bewijs zien, dat men hem gaarne op dien weg zal zien voortgaan. Hij heeft er blijkbaar het talent toe”. In gelijke geest schrijft J. de Meester in de N.R.C. van 7 januari 1892.

Oorspronkelijke stukken zijn er van zijn hand niet meer verschenen. Maar zijn artikelen „Uit de Maasstad” gaan voort en telkens komen wij hierin Alida Klein weer tegen:

„Mej. Alida Klein speelde (in Twee Weezen) met groote toewijding de Henriette en wist sympathie te wekken voor het nobele meisje door de gevoelvolle, fraaie voordracht, waarmede zij vaak den banalen tekst adelde en door de kracht, die zij in de harts-tochtelijke scènes ontwikkelde”.

„Mej. Klein gaf een aardig dweepstertje, met keurige toiletjes”.

„veel eer ingelegd”; „al de schakeeringen in dit mooie meisjes-karakter gaf zij natuurlijk weer”.

„niet bijzonder op dreef; naar wij hopen, was het slechts een tijdelijke indispositie”.

„Zij jubelde zoo rein levenslustig”. „Zij heeft het er uitstekend afgebracht”.

„Geen officieel benefiet, maar toch een soort eere-avond heeft mejuffrouw Alida Klein gisteren gehad. Zij trad op als Koningin Louise in Multatuli's heerlijk werk (Vorstenschool) en haar talrijke vrienden brachten haar hulde door daverend handgeklap en prachtige bloemgeschenken”.

„Met veel talent gespeeld”. „Vooral in haar heftige uitvallen had ze verrukkelijke momenten”.

„Mej. Klein trad op in den Rotterd. Kunstkring met een zeven-

tal verzen van nieuwere dichters. Zij heeft een niet groote, maar bizonder sympathieke stem. . ."

Dit was eind 1894. Ook in het voorjaar van 1895 gaat het nog zo door: „verdienstelijk voorgesteld”; „een waardige vertolkster”. „Alida Klein als koningin in Vorstenschol. Sinds wij haar het laatst zagen, heeft haar vertolking niet onbelangrijk gewonnen aan kracht en zekerheid. Er was veel, zeer veel te prijzen”.

Zijn oordeel wordt op prijs gesteld. Sinds november 1892 moeten nieuwe stukken ter beoordeeling voor het Leescomité (uit het Hoofdbestuur) niet langer worden ingezonden bij Marcellus Emants, maar aan zijn adres, Wijnhaven 15. Als in april 1893 Herman Heyermans' eerste stuk „Dora Kremer” wordt opgevoerd, breekt hij dit af, in de overtuiging, dat hij veel beter werk kan leveren. En hij krijgt gelijk!

Op 18 mei 1895 houdt het Nederlandsch Tooneelverbond zijn jaarvergadering te Groningen in „de Harmonie”, onder voorzitterschap van prof. dr. A. G. van Hamel. Het gaat er vrolijk toe en Jean is er in zijn element.

Op 22 mei schrijft hij voor 't laatst zijn „Uit de Maasstad” onder het motto „Parlons caprice!”, eindigende: „Vous convenez donc qu'une femme peut en avoir?”

Wat heeft er die zomer plaats gehad? Wij zullen het niet te weten komen.

Op woensdag 4 september 1895 wordt de Rotterdamse samenleving opgeschrikt door het noodlottige bericht. Vrijdag en zaterdag d.a.v. staat in de overlijdensadvertentie, door zijn vader ondertekend, dat bezoeken van rouwbeklag niet kunnen worden afgewacht. Maar de deelneming bij de begrafenis, waar niet mocht worden gesproken, is des te groter: een overstelpende schat van palmen en bloemen dekt de baar. En een broeder zegt: „als Jan had kunnen weten, dat zijn sterven zoveel deelneming zou wekken en dat hem bij zijn begrafenis zulk een hulde gebracht zou worden, misschien ware de noodlottige slag niet gevallen”.

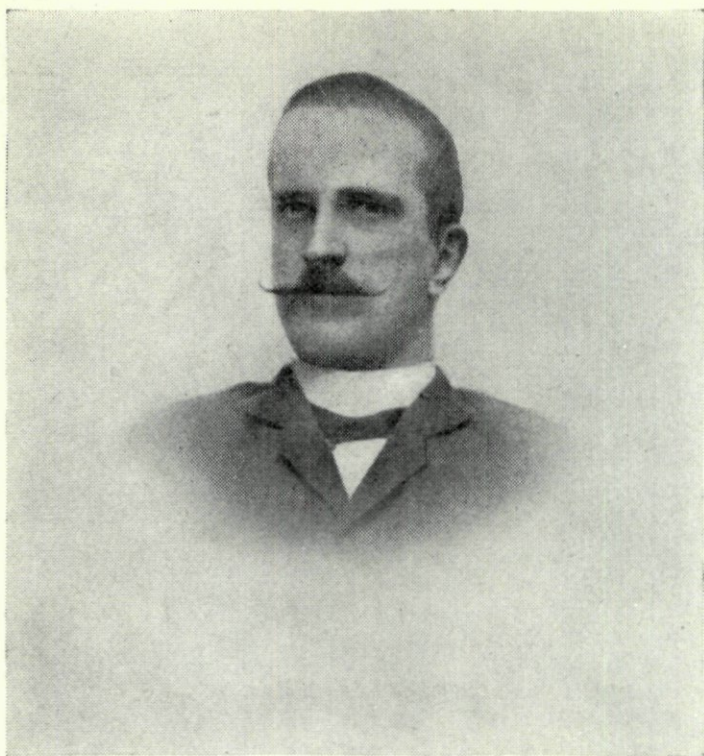
Hoog wordt door prof. Van Hamel in het eerstvolgend nummer van „Het Tooneel” opgegeven over de charmante kwaliteiten van de overledene. „In de engere kring van het Hoofdbestuur hielden wij veel van hem; dat wist hij. Dat was zoo van zijn eerste optreden af, tot de vroolijke dagen van het Groningsche feest toe”. „Als Hamlet stond hij voor het dilemma: te zijn of niet te zijn; en om

aan de kwellingen van het zijn te ontkomen, koos hij het niet-zijn". „Allermeest zal de jonge hartelijke vriend gemist worden".

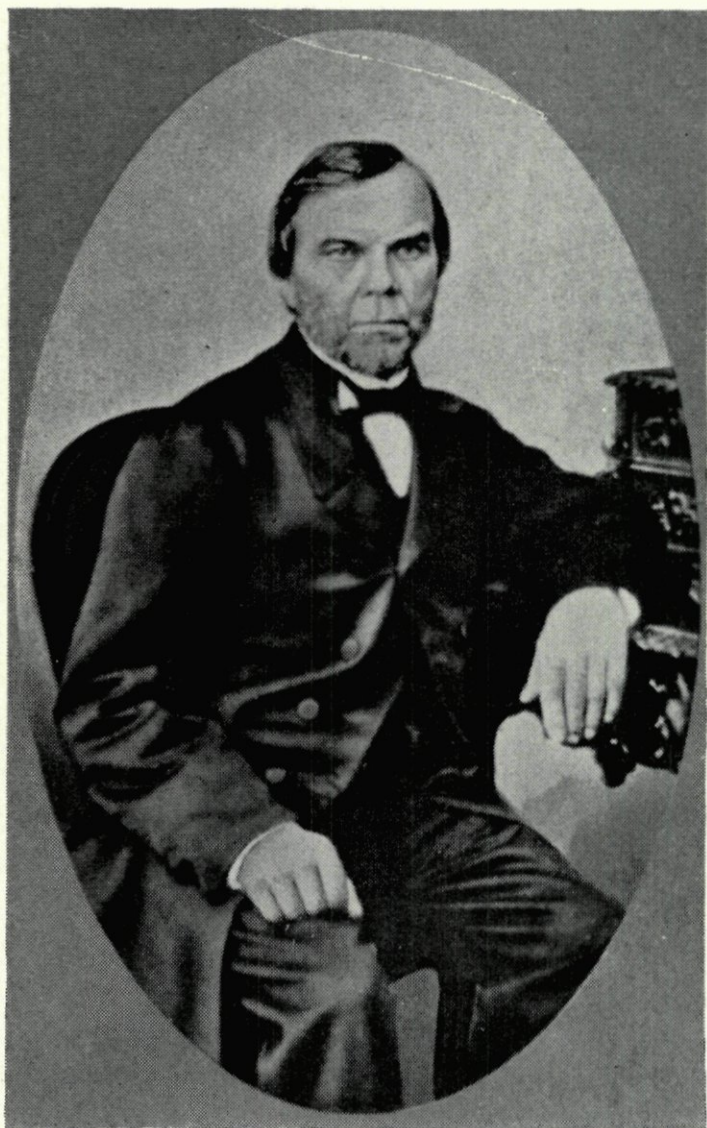
En Jos. Jacobson schrijft in datzelfde nummer: „Zijn kritiek in dit tijdschrift is het meest welsprekend getuigenis van zijn ijver, zijne belangstelling, zijne groote belezenheid en zijn niet te miskennen talent op dit gebied". „Hij was de bevoegde stem uit het publiek van de Maasstad."

35. *Eén van de engelen van de communiebank (1722). Zie blz. 114-123*

36. *Jean Valjean.*
Zie blz. 124-128

37. *W. F. Lichtenauer, geboren op 15 maart 1814 te Hannover; gehuwd met E. C. N. Montauban van Swijndregt op 23 augustus 1854 te Rotterdam; overleden op 1 april 1877 te Rotterdam*